

ΙΤΑΛΙΚΟ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΟ ΔΗΜΟΣΙΟ ΔΙΚΑΙΟ

ΤΕΙ ΑΘΗΝΑΣ
ΤΜΗΜΑ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ
ΑΝΤΩΝΙΟΣ ΜΑΝΙΑΤΗΣ

ΣΧΟΛΙΟ ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΑΣ ΕΞΩΦΥΛΛΟΥ

Η έπαυλη των Μεδίκων στην Ambrogiana έχει μετεξελιχθεί από ψυχιατρείο σε ένα χώρο πρόσφορο για αναψυχή και πρόκληση για το διεθνή τουρισμό και την κληρονομιά της ανθρωπότητας... Κατά το άρθρο 4 του Παγκόσμιου Κώδικα Ηθικών Αρχών για τον Τουρισμό, «Οι τουριστικοί πόροι ανήκουν στην κοινή κληρονομιά της ανθρωπότητας». Είναι αειφόρος επιλογή να υπαχθεί και στον κατάλογο της παγκόσμιας κληρονομιάς στο θεσμικό πλαίσιο της UNESCO;

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ: Πτυχές του Ιταλικού Τουριστικού Δικαίου	3
Α. Ζητήματα δημοτικής αστυνόμευσης στη Ρώμη	3
Β. Αγαθά του καταλόγου της κληρονομιάς της ανθρωπότητας στη Ρώμη	4
Γ. Αγαθά του καταλόγου της κληρονομιάς της ανθρωπότητας στην Τοσκάνη	8
Δ. Το ζήτημα της έπαυλης των Μεδίκων στην Ambrogiana	11
Ε. Αντιπροσωπευτικός κατάλογος της άυλης πολιτιστικής κληρονομιάς της ανθρωπότητας	12
ΣΤ. Το δικαίωμα στον τουρισμό κατά τον Παγκόσμιο Κώδικα Ηθικών Αρχών για τον Τουρισμό	13
Ζ. Το δικαίωμα στο καρναβάλι στην ιταλική έννομη τάξη	17
ΑΣΚΗΣΗ ΑΥΤΟΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗΣ	21
ΓΡΑΠΤΗ ΕΡΓΑΣΙΑ ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗΣ ΣΤΟ ΙΤΑΛΙΚΟ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΟ ΔΙΚΑΙΟ I	24
ΓΡΑΠΤΗ ΕΡΓΑΣΙΑ ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗΣ ΣΤΟ ΙΤΑΛΙΚΟ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΟ ΔΙΚΑΙΟ II	25

ΕΙΣΑΓΩΓΗ: Πτυχές του Ιταλικού Τουριστικού Δικαίου

Το Τουριστικό Δίκαιο έχει τη μεγαλύτερη παράδοση καλλιέργειάς του κυρίως στην Ιταλία, μεταξύ των εθνικών εννόμων τάξεων. Σε κάθε περίπτωση, ο τουρισμός έχει ένα χαρακτήρα ετερογενή, δεδομένου ότι αναλύεται σε επιμέρους δραστηριότητες που δεν είναι αμιγώς προορισμένες για τουρίστες (μετακίνηση, παροχή καταλύματος...). Επομένως, το Τουριστικό Δίκαιο άπτεται ζητημάτων που δεν ανήκουν κατ' αρχάς οπωσδήποτε στο στενό πλαίσιο του.

A. Ζητήματα δημοτικής αστυνόμευσης στη Ρώμη

Στη Ρώμη τίθενται διάφορα ζητήματα τήρησης της νομιμότητας που αντανακλούν προφανώς και στην εικόνα της αιώνιας πόλης ως «τουριστικού προϊόντος»¹. Για παράδειγμα, το βράδυ της 15ης Σεπτεμβρίου 2017 στην Πλατεία Σάντα Μαρία στο Τραστέβερε πολλοί πωλητές με μπουκέτα τριαντάφυλλων και άλλα είδη κατέληξαν να δουν τηνπραμάτεια τους κατασχεμένη. Είχε πλέον προκύψει στην περιοχή αυτή δραστική μείωση των απορριμμάτων, των φιαλών και των περιπτώσεων μέθης στους δρόμους. Οι διαχειριστές σέβονται τη διάταξη του δημάρχου κατά του αλκοόλ από το φόβο των κυρώσεων, οι τυχοδιώκτες αρχίζουν να συνειδητοποιούν τις απαγορεύσεις και προσαρμόζονται. Συμπερασματικά, επικρατεί η νομιμότητα και ο διάκοσμος στις οδούς αυτής της ίσως μεγαλύτερης συνοικίας της Ρώμης, πράγμα που οφείλεται στην κινητοποίηση των τελευταίων μηνών, της τοπικής αστυνομίας της πρωτεύουσας.

Το σώμα της τοπικής αστυνομίας της Ρώμης – Πρωτεύουσα (ήδη Δημοτική Αστυνομία της Ρώμης) είναι η υπηρεσία της δημοτικής αστυνομίας της Ρώμης, η οποία έχει πολλές και ποικίλες αρμοδιότητες, όπως τροχαία αστυνόμευση, η προστασία του καταναλωτή και η υγειονομική αστυνόμευση. Το προσωπικό επαγρυπνεί για την πρόληψη και την καταστολή των καταχρήσεων και των παραβάσεων διοικητικής και ποινικής φύσεως, που διαπράττονται στον τομέα του εμπορίου και του τουρισμού, σε βάρος του καταναλωτή, των τουριστών και της υγείας των δημοτών.

¹ P.N., *La movida diventa soft; meno bottiglie e ubriachi*, Il Tempo, domenica 17 settembre 2017, p. 18.

Είναι ιδιαίτερο γνώρισμα του Τουριστικού Δικαίου η πρόσδεση της τήρησής του σε ιδιαίτερες υπηρεσίες ή σχηματισμούς αστυνομίας, όπως είναι και η περίπτωση της Δημοτικής Αστυνομίας.

B. Αγαθά του καταλόγου της κληρονομιάς της ανθρωπότητας στη Ρώμη

Το ιταλικό Σύνταγμα δεν καθιερώνει ρητά ένα ανθρώπινο δικαίωμα στο περιβάλλον, για αυτό η θεωρία και η νομολογία έχουν μπορέσει να αναγνωρίσουν μόνον εμμέσως και μερικώς μία αρχή προστασίας διαμέσου της ερμηνείας των άρθρων 2, 9 και 32. Κατά το άρθρο 9, *«η Δημοκρατία προάγει την ανάπτυξη του πολιτισμού και την επιστημονική και τεχνική έρευνα. Προστατεύει το τοπίο και την ιστορική και καλλιτεχνική κληρονομιά του Έθνους»*. Σύμφωνα με τον επικρατούντα προσανατολισμό της θεωρίας, η έκφραση «τοπίο» χρησιμοποιείται «με έναν τρόπο άτεχνο», με την έννοια ότι δεν αναφέρεται μόνον στην εξωτερική μορφή του εδάφους αλλά είναι ερμηνεύσιμη κατά μία γενικότερη παραδοχή, που συμπίπτει με την ευρύτερη σημασία του «περιβάλλοντος»².

Το 1960 δημιουργήθηκε ο Χάρτης του Γκούμπιο (Gubbio), νομικά μη δεσμευτική διακήρυξη στην οποία κατέληξε ένα συνέδριο που προήχθη από 8 Δήμους της Ιταλίας.

Το κείμενο αυτό, στο περιεχόμενο του οποίου συνέβαλε ο Antonio Cederna, πτυχιούχος κλασικών γραμμάτων με πτυχιακή εργασία στην αρχαιολογία ο οποίος είχε ενδιαφέρον για την πολεοδομία, ορίζει μία σειρά από κριτήρια για τις επεμβάσεις στα ιστορικά κέντρα. Μέχρι τότε, στα μέρη τα πιο παλαιά των πόλεων ήταν δυνατό να γίνουν κατεδαφίσεις και ανακατασκευές. Ενδεικτικοί ήταν οι εκσπλαχισμοί που διενεργήθηκαν από το τέλος του δέκατου ένατου αιώνα μέχρι όλο το πρώτο ήμισυ του εικοστού αιώνα, ιδιαίτερα στην περίοδο του φασισμού (στη Ρώμη, στη Νάπολη, στο Μιλάνο αλλά επίσης στη Μπρέσια ή στη Φερράρα). Ο χάρτης καθορίζει την ολοκληρωμένη διαφύλαξη των ιστορικών κέντρων, όχι μόνον των μερών μνημειακών και αρχιτεκτονικά πολύτιμων, που ήταν μέχρι τότε τα μοναδικά που προστατεύονταν με ειδικές μορφές προστασίας. Τα ιστορικά κέντρα, θεωρούνται μετά το Χάρτη του Γκούμπιο, στο σύνολό τους, για το οδικό δίκτυο, για την ευθυγράμμιση και το ύψος των κτιρίων, ως ένα τεκμήριο της προβιομηχανικής πόλεως, και για αυτά είναι

² F. del Giudice, *Compendio di Diritto Costituzionale*, Edizioni Giuridiche Simone 2016, p. 161.

αποδεκτή μόνον η αποκατάσταση και η εξυγίανση συντήρησης. Ο Χάρτης σηματοδοτεί μία στροφή και αυτή η πρακτική αντιπροσωπεύει την πιο σπουδαία συμβολή που η Ιταλία έχει προσφέρει στην ευρωπαϊκή αρχιτεκτονική του εικοστού αιώνα³.

Η μάχη για τη διατήρηση και την αξιοποίηση των ιστορικών κέντρων είναι η μοναδική μάχη στη μεταπολεμική Ιταλία, η οποία έχει κερδηθεί, προκειμένου για τον πολιτισμό του εδάφους⁴. Ωστόσο, επί του εδάφους καμία μάχη δεν είναι κερδισμένη για πάντοτε και νέες απειλές βίαιης μεταβολής αναδύονται στην καρδιά των ιταλικών πόλεων. Αυτό οφείλεται στο γεγονός ότι όπως πάντα ελλείπουν οι ισορροπίες: το υπερβολικά πολύ και το υπερβολικά λίγο βλάπτουν. Αυτή τη φορά ο θύτης είναι ο τουρισμός αλλά ο σερίφης πρέπει να αναζητηθεί στους νέους κατοίκους και στους νέους «city users», με την έννοια των χρηστών της πόλης που την επισκέπτονται χωρίς να διανυκτερεύουν σε αυτήν.

Η Ιταλία έχει παράδοση στην τάση να υπάγονται διάφορες περιοχές στον κατάλογο της UNESCO, της κληρονομιάς της ανθρωπότητας, όπως και η Γαλλία, ο Πρόεδρος της οποίας στην 70ή επέτειο από την απόβαση των συμμάχων στη Νορμανδία εκδήλωσε την πρόθεση να προταθεί να υπαχθεί η περιοχή αυτή στον κατάλογο αυτό⁵. Η UNESCO οδήγησε στην υιοθέτηση και μετά στην εφαρμογή της Σύμβασης της προστασίας της παγκόσμιας φυσικής και πολιτιστικής κληρονομιάς, της 16^{ης} Νοεμβρίου 1972, η οποία αποτελεί ταυτόχρονα το νομικό πλαίσιο και το επιχειρησιακό έρεισμα. Είναι σήμερα επενδεδυμένη με μία σπουδαιότητα στο μέτρο της πλανητικής κάλυψης που κάνουν τα ΜΜΕ, της οποίας έχει αποτελέσει το αντικείμενο την τελευταία πεντηκονταετία⁶.

Ειδικότερα, σύμφωνα με τη θεωρία, το δικαίωμα στην κοινή κληρονομιά της ανθρωπότητας, το οποίο αναφερόταν μέχρι και τη δεκαετία του 1990 μεταξύ των νέων θεμελιωδών δικαιωμάτων, μπορεί να παρουσιάσει ένα χαρακτήρα θετικού δικαίου σε σχέση με την κοινή κληρονομιά του (εξωατμοσφαιρικού) διαστήματος, την κοινή

³ F. Erbani, *La "Carta di Gubbio" Fu tra gli autori del documento che protegge tutti i centri storici*, La Repubblica Mercoledì 24 agosto 2016, p. 33.

⁴ P. Castelnovi, *Centri ? Storici ?*, Il Giornale delle Fondazioni, 15/06/2017.

⁵ J.-M. Breton, *Droit et politique du tourisme*, Dalloz 2016, p. 66.

⁶ J.-M. Breton, *Droit et politique du tourisme*, Dalloz 2016, p. 180.

κληρονομιά της θάλασσας (των διεθνών υδάτων) και την πολιτιστική κοινή κληρονομιά, οι οποίες όλες αποτελούν αντικείμενο διεθνών νομικών καθεστώτων⁷.

Στην Περιφέρεια του Λάτσιο, το ιστορικό κέντρο της Ρώμης περιελήφθη στον κατάλογο το 1980. Ωστόσο, έγινε μία διεύρυνση το 1990 δεδομένου ότι το Βατικανό ήθελε να συμπεριληφθούν αγαθά της ιδιοκτησίας του τα οποία βρίσκονταν στο τόπο της Ρώμης αλλά πέραν του προστατευόμενου χώρου και η Βασιλική του Αγίου Πέτρου εκτός των τειχών. Πρόκειται για ένα ναό που αποτελεί τη μεγαλύτερη βασιλική μετά από την εμβληματική βασιλική του Αγίου Πέτρου, στο Βατικανό. Η βασιλική του Αγίου Πέτρου αποτελεί ένα μνημείο εμβληματικό της Ρώμης, όχι μόνο κατά θρησκευτική έννοια αλλά και για την αρχιτεκτονική της ιστορία.

Συναφώς υποστηρίζεται η άποψη ότι η Ρώμη είναι η πιο αρχαία ζωντανή πόλη, όπου η πολιτιστική ζέση δεν έσβησε ποτέ, για δύομισι χιλιετίες, σε αντιδιαστολή με την Αθήνα, η οποία κατά τη μακραίωνη οθωμανική κυριαρχία απομειώθηκε σε περιφερειακή πολίχνη: θεωρούνταν, το 1990, ότι υπήρχε κάτι σαν ένα κενό ανάμεσα στην αρχαιολογική ζώνη, με το λαμπρό Παρθενώνα (μνημείο του καταλόγου της κληρονομιάς της ανθρωπότητας) και τη σύγχρονη πόλη⁸. Πρόκειται για μία συζητήσιμη προσέγγιση της ιταλικής πλευράς, καθώς και η Ρώμη γνώρισε φάση που είχε απομειωθεί σε έναν οικισμό λίγων εκατοντάδων κατοίκων ενώ τουλάχιστον σήμερα η Αθήνα έχει να επιδείξει μία υποδομή σύγχρονης Ολυμπιακής Πόλεως, με σημαντικό πολιτιστικό κεφάλαιο, φιλικό και για το διεθνή τουρισμό (ενοποίηση αρχαιολογικών χώρων, νέο μουσείο της Ακρόπολης...). Το δικαίωμα στην πολιτιστική κληρονομιά έχει προαχθεί ιδιαίτερα, σε διασύνδεση με άλλες εκφάνσεις του ευρύτερου δικαιώματος στην αναψυχή, όπως το δικαίωμα στον αθλητισμό και εκείνο στον τουρισμό.

Σε κάθε περίπτωση, και η Ρώμη κινδύνευσε με τεχνικές επεμβάσεις σε βάρος των παραδοσιακών αρχιτεκτονημάτων της. Το 1951 αποκαλύπτεται ένα λεπτομερές σχέδιο που ανάγεται στο ρυθμιστικό σχέδιο του Marcello Piacentini του 1931, το οποίο προβλέπει την κατεδάφιση πολλών κτιρίων μεταξύ των οδών Margutta, del Babuino και del Corso στη Ρώμη. Η πρωτοβουλία αυτή έχει χαρακτηριστεί ως ένας τυπικός

⁷ P. Barile, *Garanzie costituzionali e diritti fondamentali: un'introduzione*, p. 14, in *Garanzie costituzionali e diritti fondamentali*, Istituto della Enciclopedia Italiana Fondata da Giovanni Treccani, 1997.

⁸ F. Gianfranceschi, *Tu sei Pietro e su questa pietra*, Bell'Italia Numero 50 Giugno 1990, p. 89.

εκσπλαχνισμός – κληρονομιά από το φασισμό. Είναι αξιοσημείωτο σε κάθε περίπτωση ότι στην ελληνική γλώσσα υπάρχει μία λέξη για να αποδώσει και την κληρονομιά του Αστικού Δικαίου, δηλαδή την κληρονομική διαδοχή, ή το κατάλοιπο (στα ιταλικά «eredità») και την πολιτιστική κληρονομιά (στα ιταλικά «patrimonio»). Το σχέδιο θα είχε καταστρέψει ένα μέρος του ιστορικού κέντρου της πόλης. Ο Antonio Cederna περιγράφει το σχέδιο σε ένα άρθρο του στην εφημερίδα «Mondo», το οποίο ο υπεύθυνος του εντύπου τιτλοφορεί «Οι βάνδαλοι στην οικία» (που μετά θα γινόταν ο τίτλος ενός βιβλίου που θα συνέλεγε τις παρεμβάσεις του συγγραφέα, το 1956). Προάγεται μία έκκληση υπογεγραμμένη από εκατοντάδες συγγραφείς, προσωπικότητες του κινηματογράφου και του θεάτρου, πέραν των αρχιτεκτόνων και διανοουμένων διαφόρων πειθαρχιών. Πρόκειται για μία από τις πρώτες πράξεις ενός γεννώμενου κινήματος περιβαλλοντολογικής γνώμης. Το σχέδιο, το οποίο επανεξετάστηκε από τον υπουργό των δημοσίων έργων, στη συνέχεια ακυρώθηκε⁹.

Παρόμοια, ο συγγραφέας, με το πρώτο του άρθρο να χρονολογείται το 1953, αναδείχθηκε σε υπερασπιστή της Αρχαίας Αππίας Οδού, η οποία κατασκευάστηκε για να ενώσει τη Ρώμη με το Μπρίντεζι, μεγάλο λιμάνι προς την Ελλάδα και την Ανατολή. Με τις πρωτοβουλίες του συμβάλλει στην απόφαση του Υπουργού Δημοσίων Έργων το 1965, να κηρυχθεί αδόμητη μία μεγάλη σχετική περιοχή η οποία επρόκειτο να μετατραπεί σε συνοικία κατοικιών. Αυτή η περιοχή έγινε στο ρυθμιστικό σχέδιο της Ρώμης δημόσιο πάρκο¹⁰. Ειδικότερα, το 1988 συστήθηκε το περιφερειακό πάρκο της Αρχαίας Αππίας. Η Αρχαία Αππία σώθηκε, ενώ αν δεν είχε υπάρξει ο Cederna δεν θα είχε σωθεί¹¹.

Εξάλλου, για τη σύζευξη της ομορφιάς με τη νέα της λειτουργία, όχι μόνον για τον τουρισμό, ο συγγραφέας αγωνίστηκε και κατά του Σχεδίου Fori στη Ρώμη. Πρόκειται για ένα σχέδιο που είχε να κάνει ουσιαστικά με την εξαφάνιση της οδού Fori Imperiali, δηλαδή του μεγάλου δρόμου του Μουσολίνι ο οποίος από την πλατεία της Βενετίας οδηγεί στο Κολοσσαίο¹². Η ουσιαστική εξαφάνιση περιλάμβανε ως «αντιστάθμισμα»

⁹ F. Erbani, *Le strade simbolo di Roma Così fu fermato lo scempio tra via Margutta e via del Corso*. La Repubblica Mercoledì 24 agosto 2016, p. 33.

¹⁰ F. Erbani, *Un grande parco ineditabile nato grazie alle sue denunce*, La Repubblica Mercoledì 24 agosto 2016, p. 33.

¹¹ F. Erbani, *Antonio Cederna La democrazia è sognare città più belle*, La Repubblica Mercoledì 24 agosto 2016, p. 33.

¹² F. Erbani, *Antonio Cederna La democrazia è sognare città più belle*, La Repubblica Mercoledì 24 agosto 2016, p. 33.

τη μετατροπή αυτής της αμαξιτής οδού σε πεζόδρομο, πράγμα που είναι πιθανό να αποτελούσε ισχυρότερο πόλο έλξης για τους τουρίστες αλλά δεν έχει πραγματοποιηθεί.

Γ. Αγαθά του καταλόγου της κληρονομιάς της ανθρωπότητας στην Τοσκάνη

Ο τουρισμός της Τοσκάνης αποτελεί θεμελιώδη πόρο ο οποίος λαμβάνει διάφορες μορφές, με σημαντικότερη από όλες εκείνη της πόλεως της τέχνης¹³. Ως προς την ίδια την Περιφέρεια της Τοσκάνης, έχει τεθεί το ζήτημα της υπαγωγής, σε αυτόν τον επίλεκτο κατάλογο, της οδού Φραντσιζένα (Francigena), η οποία έχει έναν περίγυρο «διεθνικό»¹⁴. Είναι επίσης αξιοπρόσεκτο ότι στα 120 χιλιόμετρα της οδού αυτής στην επαρχία της Σιένα βρίσκονται 4 τόποι που έχουν ενταχθεί στον κατάλογο της κληρονομιάς της UNESCO.

Το γεγονός της αναγνώρισης ενός τόπου της Ιταλίας στον κατάλογο αυτό έχει διάφορα αποτελέσματα, στη βάση του τύπου του εκάστοτε τόπου. Για παράδειγμα, για πόλεις όπως η Φλωρεντία και η Πίζα (των οποίων τα ιστορικά κέντρα έχουν τεθεί στον κατάλογο της Unesco) η πρόκληση δεν συνίσταται στην επαύξηση των τουριστικών εισροών αλλά σε μία ποιοτική προσέγγιση. Απαιτείται να μελετηθεί πώς μπορούν οι υφιστάμενες εισροές να αποτελέσουν αντικείμενο καλύτερης διαχείρισης και να εξυρευθούν μέσα προστασίας αυτών των τόπων. Αν η Σιένα έχει πετύχει να διατηρήσει σχεδόν αμόλυντο το ιστορικό της κέντρο (το οποίο έχει υπαχθεί στον κατάλογο της Unesco), πόλεις όπως η Πίζα και η Φλωρεντία αντιθέτως έχουν αντιμετωπίσει μείζονες δυσκολίες να συμφιλιώσουν τις τουριστικές εισροές και τη συνακόλουθη παγκοσμιοποίηση με την προστασία της ταυτότητάς τους¹⁵. Αντιμετωπίζουν καθημερινά το πρόβλημα του «overtourism», δηλαδή μία πίεση επισκεπτών η οποία ρισκάρει να θέσει σε κρίση την ταυτότητα των τόπων και τη διαφύλαξή τους¹⁶. Παράδειγμα αποτελούν οι διαμάχες οι σχετικές με κολοσσούς της εστίασης. Το 2009 η άφιξη της εταιρείας McDonald's στη θέση ενός παλαιού καταστήματος στην πλατεία Μανίν, δίπλα στην πλατεία των Θαυμάτων, στην Πίζα, προκάλεσε μία έντονη

¹³ G. Castoldi, *Accompagnatore turistico*, HOEPLI 2016, p. 319.

¹⁴ L. Ciardi, *Medaglia Unesco, Toscana capitale Ecco come valorizzare città e luoghi*, La Nazione, Mercoledì 13 settembre 2017, p. III.

¹⁵ O. Pacchiani, *Scommettere sulla bassa stagione Siena gioca la sua carta vincente*, La Nazione, Mercoledì 13 settembre 2017, p. II.

¹⁶ L. Ciardi, *Medaglia Unesco, Toscana capital Ecco come valorizzare città e luoghi*, La Nazione, Mercoledì 13 settembre 2017, p. III.

διάσταση απόψεων. Μετά, η επιχείρηση κατάστρωσε ένα σχέδιο λιγότερο διεισδυτικό και οι πολεμικές υποχώρησαν. Στη Φλωρεντία, το ζήτημα παραμένει ανοικτό δεδομένου ότι ο Δήμος έχει εναντιωθεί στο άνοιγμα ενός καταστήματος της ίδιας εταιρείας στην πλατεία Ντουόμο. Αυτή η μάχη υποστηρίζεται από την Περιφέρεια της Τοσκάνης διότι η δημοτική Διοίκηση έχει το καθήκον να ασκεί τη διακυβέρνηση της ανάπτυξης της πόλεως. Το να ρυθμίζει κανείς τις τουριστικές εισροές δεν σημαίνει μόνον να επιχειρεί να καταναίμει τους επισκέπτες σε ένα έδαφος πιο ευρύ, ακόμη και εκτός του κέντρου. Σημαίνει, κυρίως, να μην διασκορπίζονται η ταυτότητα και τα τυπικά στοιχεία, οι οποίες αποτελούν τους λόγους για τους οποίους οι οικείες πόλεις αρέσουν στους τουρίστες.

Αντίθετα, για περιοχές οι οποίες διαφέρουν ουσιωδώς από αυτούς τους γνωστούς προορισμούς του διεθνούς τουρισμού, όπως είναι η Κοιλιάδα της Orcia, η εισαγωγή τους στον κατάλογο έχει οδηγήσει σε μία σημαντική εξέλιξη ποσοτικού χαρακτήρα, η οποία συνίσταται σε μία εκθετική αύξηση του αριθμού των επισκεπτών.

Στον ίδιο κατάλογο μετέχουν επίσης, από την Περιφέρεια της Τοσκάνης, τα ιστορικά κέντρα των χωριών της Pienza και του San Gimignano. Το έβδομο και τελευταίο αγαθό, το οποίο εντάχθηκε το 2013, συνίσταται σε έναν «σειριακό τόπο» δεδομένου ότι οι διάφορες κατασκευές βρίσκονται σε διαφορετικές θέσεις. Πρόκειται για 14 στοιχεία, κυρίως επαύλεις αλλά και κήπους, της διάσημης οικογένειας των Μεδίκων¹⁷. Οι επαύλεις χρονολογούνται από το δέκατο πέμπτο αιώνα έως το δέκατο έβδομο και βρίσκονται στα περίχωρα της Φλωρεντίας και στην Τοσκάνη. Μία από αυτές τις συνιστώσες είναι το σημαντικό αξιοθέατο της έπαυλης La Petraia, η οποία είναι μία από τις κατοικίες τις πιο ωραίες και περιβάλλεται από ένα πάρκο ιδεώδες¹⁸. Μερικές από αυτές τις «διεθνοποιημένες» οικίες είναι λιγότερο γνωστές στους ξένους τουρίστες. Εκφράζεται η προβληματική ότι ούτε όλες οι παλαιές κατοικίες των Μεδίκων είναι εξοπλισμένες με ωράρια ευρέα και σαφή ούτε υπάρχουν διαδρομές που να τις συνδέουν ή συνημμένα προγράμματα αξιοποίησής τους. Η ενσωμάτωση στον κατάλογο της Unesco μπορεί και πρέπει να εξυπηρετήσει μηχανισμούς προαγωγής ενώ για τη Φλωρεντία η αξία θα ήταν διπλή. Πέρα από το να γίνουν γνωστές καλύτερα οι επαύλεις, ένας μηχανισμός αυτού του τύπου θα ήταν τέλειος για να οδηγηθούν

¹⁷ Li Cia, *Ville medicee, belle e (quasi) impossibili*, La Nazione, Mercoledì 13 settembre 2017, p. II.

¹⁸ C. Roma Cicarelli, *Firenze*, 2° edizione italiana, Marco Polo, EDT, p. 61.

περισσότεροι τουρίστες εκτός της πόλεως. Αξιοποιώντας την αναγνώριση του διεθνούς οργανισμού ως ένα είδος σήματος, μολονότι αυτός ο όρος μπορεί να φανεί άσχημος, μπορεί να οδηγηθούν οι επισκέπτες σε διάφορες επαύλεις, με τη βεβαιότητα ότι θα δουν λαμπρούς τόπους, πράγμα που θα συμβάλει στο να καταστεί η Τοσκάνη ακόμη πιο ελκυστική. Συνεπώς, δεν αρκεί να υπάρχει ένα μνημείο στον κατάλογο της κληρονομιάς της ανθρωπότητας αλλά απαιτείται μία στοχευμένη πολιτική για την ανάδειξή του και τη σύνδεσή του με τους τομείς της αναψυχής και του τουρισμού, κατά τρόπο πρακτικό για τους ενδιαφερομένους.

Αν και δεν υπάρχουν αριθμητικά δεδομένα για την Τοσκάνη, οι θετικές ενδείξεις για το «αποτέλεσμα Unesco» είναι πολλές. Μεταξύ αυτών συγκαταλέγεται η γέννηση, ακόμη και στην Περιφέρεια αυτή, τουριστικών γραφείων και διοργανωτών ταξιδιών (tour operators) που οργανώνουν καταλόγους και πακέτα πλήρως προορισμένους στους τόπους της κληρονομιάς της ανθρωπότητας¹⁹. Μία από τις περιηγήσεις τις πιο αγαπημένες αφορά τη Φλωρεντία, το San Gimignano, τη Σιένα, την Κοιλιάδα της Orcia και την Pienza. Πρόκειται για ένα ταξιδιωτικό συνδυασμό ο οποίος χρησιμοποιείται κυρίως από ταξιδιώτες άλλων χωρών της Ευρώπης, οι οποίοι σχεδιάζουν ταξίδια στην Τοσκάνη μέσης διάρκειας, από πέντε έως επτά ημερών.

Η τουριστική ανάπτυξη ενός χώρου που εγγράφεται στον κατάλογο της κληρονομιάς της ανθρωπότητας περιγράφεται ως θετική και άμεσα συνδεδεμένη με τη διατήρηση. Ωστόσο, μία τέτοια εγγραφή μπορεί να έχει ως συνέπεια την προσβολή της αυθεντικότητας, προσελκύοντας τουριστικές επενδύσεις, ευνοώντας την ανάπτυξη δευτερευουσών κατοικιών και την αύξηση της τιμής των ακινήτων, και αφυπνίζοντας νέους περιορισμούς και ρυθμίσεις προκειμένου για τη διατήρηση, οι οποίοι αμφισβητούνται από τους τοπικούς πληθυσμούς. Αυτή είναι η περίπτωση του Καταρράκτη του Νιαγάρα, τον οποίο ο Καναδάς αιτήθηκε μία φορά να ενταχθεί στον κατάλογο. Ωστόσο, η υποψηφιότητα αυτή γρήγορα εγκαταλείφθηκε διότι ο τουρισμός εκεί θεωρήθηκε ως ήδη υπερβολικά ανεπτυγμένος και ότι είχε έντονα συμβάλει στην καταστροφή της ενότητας και της αυθεντικότητας²⁰.

Ιδιαίτερες απαιτήσεις προστασίας μπορεί να παρουσιάζει η περίπτωση «αγαθών σε σειρά» ή αγαθών και/ή τόπων που παρουσιάζουν μία μεγάλη χωρική διάσταση, λόγου

¹⁹ L. Ciardi, *Medaglia Unesco, Toscana capital Ecco come valorizzare città e luoghi*, La Nazione, Mercoledì 13 settembre 2017, p. III.

²⁰ J-M. Breton, *Droit et politique du tourisme*, Dalloz 2016, p. 509.

χάρη στη Γαλλία η Κοιλάδα του Λίγηρα. Ειδικά όσον αφορά αυτήν την Κοιλάδα, αυτή έχει συνδέσει το όνομά της με μία σημαντική περίπτωση βανδαλισμού²¹. Ειδικότερα, ο εικοστός αιώνας σε διεθνή κλίμακα στιγματίστηκε όχι μόνον από περιπτώσεις εκ περιστάσεως βανδαλισμού μνημείων αλλά και εμπορικού. Μία μεγάλη επιχείρηση εμπορικού βανδαλισμού έλαβε χώρα στη δεκαετία του 1990 στη Γαλλία. Μία ιαπωνική εταιρεία η οποία λογάριάζε να συστήσει ένα δίκτυο ξενοδοχείων απέκτησε μία δεκάδα από κάστρα, όπως το κάστρο του Barry. Το σχέδιο απέτυχε και τα κάστρα στην κυριολεξία λεηλατήθηκαν. Αυτή η υπόθεση οδήγησε στην υιοθέτηση, από τη γαλλική Εθνοσυνέλευση στις 3 Απριλίου 2001, μίας προτάσεως νόμου η οποία είχε ως αντικείμενο τη μεταρρύθμιση του νόμου του 1913 για τα ιστορικά μνημεία²². Με τρέχοντες όρους, η περίπτωση του εμπορικού βανδαλισμού από ξενοδοχειακές επιχειρήσεις συνιστά προσβολή της αρχής της αειφορίας του τουρισμού, η οποία διέπει και την οικονομική ανάπτυξη του τουριστικού κλάδου.

Δ. Το ζήτημα της επαύλης των Μεδίκων στην Ambrogiana

Και άλλες επαύλεις των Μεδίκων θα μπορούσαν στο μέλλον να εισαχθούν στον κατάλογο της Unesco, όπως εκείνη του οικισμού Ambrogiana, του μικρού σε πληθυσμό Δήμου Monteluppo Fiorentino στην Περιφέρεια της Τοσκάνης. Αυτό το κτίριο μόλις το Σεπτέμβριο 2017 άνοιξε εκ νέου τις πόρτες του στο κοινό, ύστερα από δεκαετίες, κατόπιν του πρόσφατου κλεισίματος του δικαστικού ψυχιατρικού νοσοκομείου. Οι ιδιώτες επιδίδονται πλέον μέχρι και σε αθλητικές δραστηριότητες στον προαύλιο χώρο του, χάριν αναψυχής. Συνεπώς, προκύπτει στη συγκεκριμένη περίπτωση ένα μάλλον σπάνιο λειτουργικό κύκλωμα σχετικό με την ψυχική κατάσταση των ανθρώπων, δεδομένου ότι ένα κλειστό ίδρυμα ψυχιατρικής μέριμνας έδωσε τη θέση του σε έναν ανοικτό χώρο ψυχαγωγίας όλων των ενδιαφερομένων. Αναδεικνύεται η αρχή της αναλογικότητας στην τελειότερη μορφή της (χρήση σχετική με την ψυχική κατάσταση αντικαταστάθηκε με άλλη όμοιας κατηγορίας χρήση), όπως στην

²¹ A. Maniatis, *Les mesures de protection des biens culturels*, RSC 2010 Janvier / Mars n. 1, p. 305.

²² L. Vermeille, *La protection pénale du patrimoine culturel*, (travail dactylographié pour le Diplôme d'Études Approfondies 2004-2005, Droit pénal et sciences pénales de l'Université Panthéon – Assas (Paris II), p. 5.

περίπτωση κατασκευής υδροηλεκτρικού σταθμού που διαταράσσει το φυσικό υγροβιότοπο αλλά παράγει ένα νέο, δεδομένου ότι ανακλύπει μία τεχνητή λίμνη²³.

Μέχρι να γίνει η αλλαγή χρήσης που είναι φιλική και για το κίνημα του τουρισμού, το κτίριο αυτό είχε την ατυχία να μην μπορεί να εισαχθεί στον κατάλογο, ακολουθώντας τα προαναφερθέντα, δεδομένου ότι την κρίσιμη στιγμή ήταν ακόμη αδιάθετο και απρόσιτο για το κοινό.

Ε. Αντιπροσωπευτικός κατάλογος της άυλης πολιτιστικής κληρονομιάς της ανθρωπότητας

Η άυλη κληρονομιά, το άμορφο σώμα από δοξασίες, μύθους, γραπτές και προφορικές παραδόσεις μαζί με μορφές συμπεριφοράς που συνθέτουν τη διαφορετικότητά μας, επέστρεψε δυναμικά στον κατάλογο της παγκόσμιας κληρονομιάς²⁴. Η προαναφερθείσα σχετική Σύμβαση, του Νοεμβρίου 1972, έκανε απλή αναφορά στην άυλη κληρονομιά και τη συνδέει με την ύπαρξη υλικών αποδείξεων. Η λύση τελικά δόθηκε με την υιοθέτηση ενός νέου κειμένου, εξειδικευμένου για την άυλη κληρονομιά. Πρόκειται για τη Σύμβαση για τη Διαφύλαξη της Άυλης Πολιτιστικής Κληρονομιάς, η οποία εγκρίθηκε από τη Γενική Συνέλευση της UNESCO το 2003 και τέθηκε σε ισχύ στις 20 Απριλίου 2006. Αυτή αφορά έναν τομέα αραιά αναγνωρισμένο μέχρι τότε από νομική σκοπιά, ο οποίος αναφερόταν συνήθως ως «παραδοσιακός πολιτισμός» ή «φοκλόρ» ή «λαϊκός πολιτισμός»²⁵. Η νέα σύμβαση προέκυψε ως ώριμος καρπός του διεθνούς προβληματισμού σχετικά με την έννοια της πολιτιστικής κληρονομιάς και ιδιαίτερα των πολιτισμικών εκφάνσεών της που δεν έχουν απτή, υλική διάσταση²⁶.

Η σύμβαση προβλέπει ορισμένους καταλόγους, με κυριότερο τον «αντιπροσωπευτικό κατάλογο της άυλης πολιτιστικής κληρονομιάς της ανθρωπότητας», Η Ελλάδα κύρωσε τη Σύμβαση με το Ν. 3521/2006 και από το 2013

²³ Α. Μανιάτης, *Ο εκσυγχρονισμός του Δημοσίου Λογιστικού Συμβολή στο Διοικητικό Δίκαιο*, Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα Αθήνα – Κομοτηνή 2011, σ. 243.

²⁴ L. Pressouyre, *Το παρελθόν δεν είναι από πέτρα*, in Ν. Παπαγεωργίου, *Πολιτιστική και φυσική κληρονομιά της ανθρωπότητας*, Ελληνική Εθνική Επιτροπή ΟΥΝΕΣΚΟ, σ. 75.

²⁵ Dipartimento Federale dell'Interno, *Ratifica della Convenzione dell'UNESCO per la salvaguardia del patrimonio culturale immateriale*, Rapporto esplicativo, dicembre 2006, p. 2.

²⁶ Ανώνυμος, *Η UNESCO και η Σύμβαση για την Διαφύλαξη της Άυλης Πολιτιστικής Κληρονομιάς (2003)*, 2017, <http://ayla.culture.gr/the-text/>.

έως και το 2017 τέθηκαν στο Εθνικό Ευρετήριο της Άυλης Πολιτιστικής Κληρονομιάς της Ελλάδας 16 αγαθά, με πρώτη τη μεσογειακή διατροφή, το 2013 και με το ρεμπέτικο το 2016.

Στην Ιταλία το 2017 ήταν έκδηλο το ενδιαφέρον για την ενσωμάτωση στοιχείων στον αντιπροσωπευτικό κατάλογο της άυλης κληρονομιάς, σαν την «αναζήτηση και κοπή της τρούφας», η οποία προάγεται από τον «Εθνικό Σύλλογο Πόλη της Τρούφας», που έχει βασική έδρα την πόλη της Ούμπριας.

ΣΤ. Το δικαίωμα στον τουρισμό κατά τον Παγκόσμιο Κώδικα Ηθικών Αρχών για τον Τουρισμό

Το 1925 δημιουργήθηκε η Διεθνής ένωση των επίσημων οργανισμών του τουρισμού, την οποία διαδέχθηκε το 1975 ο Παγκόσμιος Οργανισμός Τουρισμού²⁷. Πρόκειται για έναν οργανισμό των Ηνωμένων Εθνών, ο οποίος σύμφωνα με το καταστατικό του, που τέθηκε σε ισχύ το 1975, έχει ως σκοπό την προαγωγή και την ανάπτυξη του τουρισμού για να συμβάλει (μεταξύ άλλων) στην τήρηση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και των θεμελιωδών ελευθεριών για όλους. Παρόλα αυτά, οι προσπάθειές του οι σχετικές με την τήρηση έχουν εστιάσει στη θεώρηση του τουρισμού ως δικαιώματος ενώ η ανάλυση ως προς τον τρόπο επιρροής που η ανάπτυξη του τουρισμού εξασκεί στα θεμελιώδη δικαιώματα έχει έναν πολύ περιθωριακό ρόλο²⁸. Ο Παγκόσμιος Οργανισμός Τουρισμού άρχισε να θεωρεί τον τουρισμό ως δικαίωμα στη Διακήρυξη της Μανίλας για τον Παγκόσμιο Τουρισμό, κατά την οποία ο τουρισμός νοείται ως δραστηριότητα ουσιώδη για τη ζωή των εθνών. Αυτή η πρώτη προσέγγιση που συνδέει τον τουρισμό με την ανάπαυση ακολουθήθηκε από την αναγνώριση του δικαιώματος όλων των προσώπων στην ανάπαυση και στον ελεύθερο χρόνο, σε έναν εύλογο περιορισμό του δικαιώματος στην εργασία, σε περιοδικές διακοπές με αποδοχές και στην ελευθερία των ταξιδιών, χωρίς περιορισμό, στα νόμιμα όρια, στο Χάρτη του τουρισμού και κώδικα του τουρίστα, του 1985. Ωστόσο, ο Παγκόσμιος Κώδικας Ηθικών Αρχών για τον Τουρισμό είναι αυτός που εδραίωσε το δικαίωμα στον τουρισμό. Το άρθρο που έχει συζητηθεί περισσότερο είναι το υπ' αριθμόν 7, που επιγράφεται «Δικαίωμα στον

²⁷ P. Py, *Droit du tourisme*, Lamy 2014, p. 14.

²⁸ J. Gascón, *Deconstruyendo el derecho al turismo*, Revista CIDOB d'Afers Internacionals n. 113, septiembre 2016, p. 51.

τουρισμό». Σύμφωνα με την παράγραφο 1, « *Η προοπτική της άμεσης και της προσωπικής πρόσβασης στην ανακάλυψη και την απόλαυση των τουριστικών πόρων του πλανήτη, συνιστά ένα δικαίωμα ισότιμα ανοικτό για όλους τους κατοίκους του κόσμου. Η συνεχώς αυξανόμενη συμμετοχή στον εθνικό και διεθνή τουρισμό, θα πρέπει να θεωρείται ως μία από τις καλύτερες δυνατές εκφράσεις μίας σταθερής αύξησης του ελεύθερου χρόνου και δεν πρέπει να μπαίνουν εμπόδια σε αυτό*».

Πρόκειται για μία παράγραφο που διακηρύσσει το δικαίωμα πρόσβασης στα πλούτη του πλανήτη, ουσιαστικά στον τουρισμό, απαλλαγμένο από εμπόδια νομικά και άλλα.

Σύμφωνα με τη δεύτερη παράγραφο, «*Το οικουμενικό δικαίωμα στον τουρισμό πρέπει να θεωρείται ως φυσική συνέπεια του δικαιώματος για ξεκούραση και αναψυχή, συμπεριλαμβανομένου του εύλογου περιορισμού των ωρών εργασίας και των αμειβομένων περιοδικών διακοπών, όπως τις εγγυάται το άρθρο 24 της Οικουμενικής Διακήρυξης των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων και το άρθρο 7.δ της Διεθνούς Συμφωνίας για τα Οικονομικά, Κοινωνικά και Πολιτιστικά Δικαιώματα*»

Παραδόξως, η έκφραση του τίτλου του άρθρου «Δικαίωμα στον τουρισμό» δεν εμφανίζεται παρά στη δεύτερη παράγραφο για πρώτη φορά ενώ είναι αυτός ο θεσμός που θα έπρεπε επίσημα να καθιερωθεί στο άρθρο. Εξάλλου, ο Παγκόσμιος Οργανισμός Τουρισμού είναι ένας φορέας των Ηνωμένων Εθνών ο οποίος εγγυάται την Οικουμενική Διακήρυξη Δικαιωμάτων του Ανθρώπου²⁹. Η παράγραφος κάνει λόγο για το «οικουμενικό δικαίωμα στον τουρισμό» στην εκδοχή της στα αγγλικά ενώ τα Ηνωμένα Έθνη κάνουν λόγο για «οικουμενική» ως προς την (πάντως νομικά μη δεσμευτική) Διακήρυξη τους αλλά δεν χαρακτηρίζουν τα δικαιώματα που περιλαμβάνονται σε αυτήν τη Διακήρυξη κάνοντας χρήση αυτού του επιθέτου. Έχει χαρακτηριστεί ως παράδοξο το γεγονός ότι ο Κώδικας, στα ισπανικά, μεταφράζει την έκφραση των αγγλικών «universal right to tourism» με την έκφραση «δικαίωμα στον τουρισμό για όλους», δηλαδή όπως στη γαλλική εκδοχή του κειμένου. Όμοιες

²⁹ J. Gascón, *Deconstruyendo el derecho al turismo*, Revista CIDOB d'Afers Internacionals n. 113, septiembre 2016, pp. 53-54.

παρατηρήσεις αναλογούν για την ιταλική εκδοχή, που κάνει χρήση της διατύπωσης «Το δικαίωμα όλων στον τουρισμό».

Ο Παγκόσμιος Οργανισμός Τουρισμού απέφυγε να επιβεβαιώσει ρητά τον τουρισμό, ως δικαίωμα, στην κατηγορία ενός δικαιώματος του ανθρώπου, αλλά το υπονοεί. Σε κάθε περίπτωση, αυτή η ορολογική διάκριση θυμίζει τη διάκριση μεταξύ του όρου «Τουριστικό Δίκαιο» και «Δίκαιο του Τουρισμού». Αν το δικαίωμα στον τουρισμό βασίζεται στα ανθρώπινα δικαιώματα που είναι αναγνωρισμένα στην Οικουμενική Διακήρυξη, όπως αναγνωρίζονται σε αυτήν, υπονοείται ότι το δικαίωμα στον τουρισμό ανήκει στην κατηγορία αυτών³⁰. Το άρθρο 24 της Διακήρυξης καθιερώνει τα δικαιώματα στην ανάπαυση και στις πληρωμένες διακοπές, πράγμα που έχει παραδοσιακά χρησιμοποιηθεί από μία μερίδα της θεωρίας για την αναγνώριση ενός δικαιώματος στον τουρισμό, με τη συνδυασμένη στήριξη του άρθρου 13 που προβλέπει το ανθρώπινο δικαίωμα στη μετακίνηση. Σε αυτό το οπλοστάσιο αντιστοιχεί η προαναφερθείσα διάταξη της Διακήρυξης της Μανίλας για τον Παγκόσμιο Τουρισμό, στην οποία έκανε αναφορά η αρμόδια υπουργός της Ουρουγουάης όσον αφορά το περιεχόμενο του νόμου που θεσπίστηκε από αυτή τη χώρα το 2014. Πρόκειται για το νόμο που επιβεβαιώνει τον τουρισμό ως δικαίωμα του ανθρώπου. Κατά το άρθρο 3, «Στο μέτρο που ο τουρισμός αποτελεί δικαίωμα του ανθρώπου, πρέπει να διασφαλίζεται η καθολικότητα της απόλαυσής του, από άποψη τόσο οικονομική όσο και της υποδομής του».

Κατά την παράγραφο 3 του άρθρου 7, «Ο κοινωνικός τουρισμός και ειδικότερα ο ομαδικός τουρισμός που διευκολύνει την ευρύτετη πρόσβαση στην ξεκούραση, τα ταξίδια και τις διακοπές, πρέπει να αναπτυχθεί με την υποστήριξη των δημοσίων αρχών».

Τέλος, κατά την παράγραφο 4, «Ο οικογενειακός, νεανικός, φοιτητικός τουρισμός, ο τουρισμός της 3ης ηλικίας, όπως επίσης ο τουρισμός ατόμων με ειδικές ανάγκες, θα πρέπει να ενθαρρύνεται και να διευκολύνεται». Αυτές οι παράγραφοι που αφορούν το Κράτος – Πρόνοια θα μπορούσαν να θεωρηθούν ως διατάξεις καλά προσαρμοσμένες στις

³⁰ J. Gascón, *Deconstruyendo el derecho al turismo*, Revista CIDOB d'Afers Internacionals n. 113, septiembre 2016, p. 54.

σύγχρονες απαιτήσεις εκδημοκρατισμού της δυνατότητας να φεύγει κάποιος για διακοπές. Παρόλα αυτά, η παράγραφος 3 έχει έναν αμφιλεγόμενο χαρακτήρα από πολλές απόψεις. Πρώτον, η αναφορά στο σωματειακό τουρισμό είναι αρκετά ριζοσπαστική δεδομένου ότι συνδέει τον τουρισμό στο δικαίωμα των ατόμων στο συνεταιρίζεσθαι. Αυτό το δικαίωμα πρώτης γενεάς έχει μία εγγενή πολιτική δυναμική δεδομένου ότι, ακόμη και όταν πρόκειται για ενώσεις που είναι ταγμένες σε σκοπούς οι οποίοι δεν είναι κατ' εξοχήν πολιτικοί, μπορεί να ασκήσει σημαντική επιρροή στην εξουσία. Για παράδειγμα, αυτό το δικαίωμα δεν περιλήφθηκε στο πρώτο Σύνταγμα που ίσχυσε στο επίσημα αναγνωρισμένο ελληνικό Κράτος, του 1844 αλλά για πρώτη φορά στο δεύτερο Σύνταγμα, του 1864.

Επιπλέον, με την πρόσδεση στον κοινωνικό τουρισμό (στο άρθρο 7) θα μπορούσε να συσχετιστεί μία μερίδα της θεωρίας που έχει μία κοινωνική και αλληλέγγυα προσέγγιση του φαινομένου του τουρισμού, ακολουθώντας την γραμμή που υπερασπίστηκε ο Διεθνής Οργανισμός Κοινωνικού Τουρισμού στη Διακήρυξή του, του Μόντρεαλ. Αυτός ο διεθνής μη κερδοσκοπικός οργανισμός, που έχει ως αποστολή να προάγει την πρόσβαση στην αναψυχή, στις διακοπές και στον τουρισμό για τον πιο μεγάλο αριθμό ενδιαφερομένων - νέοι, οικογένειες, ηλικιωμένοι, ανάπηροι -, δηλώνει στο άρθρο 3 ότι μέτριες πρωτοβουλίες, ενσωματωμένες σε ένα σφαιρικό σχέδιο, μπορούν συχνά, ως μαζικά σχέδια, να γίνουν «παραγωγοί κοινωνίας». Η μερίδα της θεωρίας που υποστηρίζει αυτήν την προσέγγιση θεωρεί ότι ο τουρισμός ως δικαίωμα νομιμοποιεί πολιτικές και τη δημιουργία ενός θεσμικού οργανισμού προκειμένου για τον κοινωνικό τουρισμό³¹. Ωστόσο, σε αντιδιαστολή προς τη μερίδα της θεωρίας που υιοθετεί ένα σκεπτικό πιο συμβατικό, βασισμένο στα δικαιώματα της μετακίνησης, στην ανάπαυση και στις πληρωμένες διακοπές, πιστεύει ότι το δικαίωμα, για να μπορέσει να αντιμετωπιστεί ως δικαίωμα, θα πρέπει να αποστερηθεί τον εμπορικό του χαρακτήρα. Για παράδειγμα, είναι της γνώμης ότι η συζήτηση για τον τουρισμό ως βιομηχανία δεν έχει φωτίσει άλλες έννοιες του τουριστικού φαινομένου, το οποίο προσφέρει οφέλη κοινωνικά, πολιτιστικά και περιβαλλοντικά πέρα από την οικονομική του αξία³². Ο τουρισμός μπορεί να είναι ένα όργανο αλλαγής αλλά μόνον αν βρίσκεται έξω από το φονταμενταλισμό της αγοράς και είναι αφιερωμένος στην ικανοποίηση των

³¹ J. Gascón, *Deconstruyendo el derecho al turismo*, Revista CIDOB d'Afers Internacionals n. 113, septiembre 2016, p. 55.

³² F. Higgins – Desbiolles, *More than an 'industry': The forgotten power of tourism as a social force*, *Tourism Management*, vol. 27, n. 6, 2006, pp. 1192-1208, notamment p. 1192.

επιταγών της ανάπτυξης του ανθρώπου. Συλλαμβάνεται δηλαδή ως ένα δημόσιο αγαθό και όχι ως εμπόρευμα. Στο μέτρο που δεν είναι έτσι, δεν θα μπορέσει ποτέ να είναι ένα δικαίωμα καθολικά ασκούμενο.

Σε κάθε περίπτωση, μερίδα της θεωρίας που είναι απομακρυσμένη από τον τουρισμό ως ανθρώπινο δικαίωμα ασκεί ποικίλη κριτική ως προς το δικαίωμα στον τουρισμό³³. Ιδιαίτερο πρόβλημα προκειμένου για την τουριστική ανάπτυξη εντοπίζεται σε συγκεκριμένους τουριστικούς προορισμούς, σαν το διεθνώς αναγνωρίσιμο προορισμό της παραθαλάσσιας περιοχής της Ιταλίας «Cinque Terre».

Z. Το δικαίωμα στο καρναβάλι στην ιταλική έννομη τάξη

Αμφισβητείται αν υπάρχει ένα δικαίωμα στο καρναβάλι, ιδιαίτερα με την έννοια ενός θεμελιώδους δικαιώματος με συνταγματική τυπική ισχύ. Υποστηρίζεται στην ιταλική συνταγματική επιστήμη η άποψη ότι το Σύνταγμα δεν υπηρετεί σκοπούς παιχνιδιού και ότι δεν μπορεί να θεωρηθεί ότι υφίσταται ένα «δικαίωμα στην ευτυχία» ή στη «γαλήνη», του οποίου εκδοχή θα ήταν και το δικαίωμα σε γαλήνιες διακοπές³⁴.

Ωστόσο, η Ιταλία αποτελεί το κατ' εξοχήν παράδειγμα χώρας με μεγάλη καρναβαλική παράδοση. Κεντρικό σημείο αναφοράς στο πλαίσιο αυτής της προβληματικής αποτελεί το καρναβάλι της Βενετίας, το οποίο απαγορεύθηκε από το Μ. Ναπολέοντα από το φόβο επιθέσεων των μασκοφορεμένων καρναβαλιστών εναντίον του γαλλικού στρατού κατοχής της πόλεως. Με αυτήν την απαγόρευση διακόπηκε μία ενετική παράδοση αιώνων, η οποία ανάγεται στον ενδέκατο αιώνα.

Ειδικότερα, λέγεται ότι το Καρναβάλι της Βενετίας ξεκίνησε από μια νίκη της «Γαληνοτάτης Δημοκρατίας» εναντίον του Πατριάρχη της Ακυλησίας Ουλρίκο ντι Τρέβεν το 1162³⁵. Σε ανάμνηση αυτής της νίκης, οι άνθρωποι άρχισαν να χορεύουν και να κάνουν συγκεντρώσεις στην πλατεία του Αγίου Μάρκου στη Βενετία.

³³ J. Gascón, *Deconstruyendo el derecho al turismo*, Revista CIDOB d'Afers Internacionals n. 113, septiembre 2016, pp. 56-58.

³⁴ G. Ferro, *Nuove frontiere della tutela del turista – consumatore nello spazio giuridico europeo e antiche diatribe domestiche; riflettendo sul c.d. “danno da vacanza rovinata”*, Forum di Quaderni Costituzionali, 27 giugno 2014, n. 36.

³⁵ Ανώνυμος, *Το καρναβάλι της Βενετίας και η μοναδική ιστορία του [Εικόνες]*, THEOC 19 Φεβ. 17, <http://www.thetoc.gr/diethni/article/to-karnabali-tis-benetias-kai-i-monadiki-istoria-tou-eikones>.

Οι κατασκευαστές των μασκών (mascherari) απολάμβαναν μια ιδιαίτερη θέση στην κοινωνία, με τους δικούς τους νόμους και τη δική τους συντεχνία. Αν το καρναβάλι τέθηκε εκτός νόμου και η χρήση των μασκών απαγορεύθηκε αυστηρά με τη ναπολεόντειο κατάκτηση, δεν επανεμφανίστηκε παρά σταδιακά κατά το δέκατο ένατο αιώνα αλλά μόνον για μικρά χρονικά διαστήματα και πάνω από όλα για ιδιωτικές χρήσεις, όταν έγινε μία ευκαιρία για καλλιτεχνικές δημιουργίες.

Η επίσημη αναβίωσή του έγινε μόλις το 1980, με αποτέλεσμα να θεωρείται πλέον το διασημότερο καρναβάλι στην Ευρώπη και το δεύτερο μετά από εκείνο του Ρίο ντε Τζανέιρο διεθνώς.

Εξάλλου, συγκρίσιμη περίπτωση αποτελεί το «ιστορικό ποδόσφαιρο» της Φλωρεντίας. Το «ποδόσφαιρο με κοστούμι» είναι μία αθλητική πειθαρχία η οποία καλλιεργούνταν προ αμνημονεύτων χρόνων³⁶. Κάποιοι υποστηρίζουν ότι ανάγεται μάλιστα στις πρακτικές των παιχνιδιών των αρχαίων Ρωμαίων αλλά τα πρώτα τεκμήρια που βεβαιώνουν την ύπαρξή του είναι μόλις του τέλους του δέκατου πέμπτου αιώνα. Η διάδοση αυτής της δημοφιλούς διασκέδασης διάρκεσε μέχρι τον αιώνα XVII, στιγμή κατά την οποία άρχισε μία βραδεία παρακμή που οδήγησε σε απουσία των επίσημων εκδηλώσεων για σχεδόν 200 χρόνια. Ωστόσο, η συλλογική μνήμη των Φλωρεντινών έκανε να δημιουργηθεί ένα γήπεδο για το παιχνίδι στην Πλατεία Santa Croce, το 1930. Από τότε, αυτή η πρακτική έχει βαθμιαία επαναβεβαιωθεί και στις 24 Ιουνίου κάθε έτους διοργανώνεται μία μεγάλη αναπόληση με την ευκαιρία της εορτής του πολιούχου της πόλεως, Αγίου Ιωάννη. Οι κανόνες και η διάρκεια των αγώνων, στους οποίους συμμετέχουν δύο ομάδες σχηματισμένες από 27 παίκτες η καθεμία, έχουν μεταβληθεί σε σύγκριση με το παρελθόν, κατ' αντιδιαστολή προς τον ξέφρενο ενθουσιασμό των Φλωρεντινών, ο οποίος έχει παραμείνει αναλλοίωτος στο πέρασμα των αιώνων.

Ούτως ή άλλως, το ιστορικό κέντρο έχει γίνει πεζόδρομος, ακριβέστερα ζώνη περιορισμένης κυκλοφορίας.

Ως προς το ζήτημα του «ιστορικού ποδοσφαίρου, αυτό θα μπορούσε να θεωρηθεί ότι έχει σημαντικές ομοιότητες με το καρναβάλι της Βενετίας.

Πρώτον, και οι δύο θεσμοί περιέπεσαν σε αχρησία σχεδόν δύο αιώνων.

³⁶ C. Romig Ciccarelli, *Firenze*, Marco Polo, EDT, 2016, pp. 21-22.

Δεύτερον, προσέκρουσαν σε λιγότερο ή περισσότερο σημαντικούς νομικούς περιορισμούς, δεδομένου ότι η διεξαγωγή των αθλητικών αγώνων στη Φλωρεντία συνδυαζόταν με νομικούς περιορισμούς (για την ευταξία) ή και ματαίωση ενώ το ενετικό καρναβάλι απαγορεύθηκε πλήρως από το Μ. Ναπολέοντα.

Τρίτον, σε μία στιγμή της ιστορίας της πόλεως, η οποία βρισκόταν σε κατάσταση πολιορκίας, οι πολιορκούμενοι επιδόθηκαν στο παιχνίδι με αποτέλεσμα αυτό να γίνει σύμβολο της αντίστασης εναντίον των πολιορκητών. Γενικότερα σύμβολο της ανεξαρτησίας της Βενετίας από τους αλλοεθνείς κατακτητές έγινε το καρναβάλι της Γαλινοτάτης Δημοκρατίας.

Τέταρτον, το ιστορικό ποδόσφαιρο της Φλωρεντίας ουσιαστικά έχει αποτελέσει μία πρώιμη μορφή του σύγχρονου αθλήματος του ράγκμπι και επομένως έχει σε απώτερη αναγωγή ελληνικές ρίζες καθώς οι αρχαίοι Έλληνες επιδίδονταν στο άθλημα «αρπαστόν». Ομοίως, απώτερες αρχαιοελληνικές ρίζες έχει και η καρναβαλική κραιπάλη, με τις τελετές λατρείας του θεού Διονύσου.

Πέμπτον, και οι δύο θεσμοί έμελλε να αναβιώσουν επίσημα κατά τον εικοστό αιώνα, με το φλωρεντινό κατά τη διάρκεια της αυταρχικής διακυβέρνησης της Ιταλίας από το φασιστικό καθεστώς και το βενετσιάνικο μισό αιώνα αργότερα, κατά τη διάρκεια της Πρώτης Ιταλικής Δημοκρατίας.

Τελευταίο αλλά ήσσονος σημασίας μπορεί να αναφερθεί το στοιχείο ότι παλαιότερα το αναβιωμένο άθλημα των Φλωρεντινών συνέπιπτε με τη χρονική περίοδο του Καρναβαλιού, πράγμα που δεν ισχύει σήμερα λόγω μετάθεσης του αγώνα στην κορυφαία πανηγυρική εορτή της πόλης τους. Συνεπώς, αθλητισμός και καρναβάλι συνέπιπταν χρονικά στη Φλωρεντία ενώ στη Βενετία δεν συμπίπτει το καρναβάλι (Φεβρουάριος) με τη διεξαγωγή του σημαντικού αθλητικού φολκλορικού γεγονότος της ρεγκάτα (Σεπτέμβριος).

Αναβίωση παράδοσης αναψυχής με τουριστικό ενδιαφέρον

<u>FIRENZE</u>	<u>VENEZIA</u>
1. Calcio storico σε αχρησία σχεδόν 2 αιώνες	1. Carnevale σε αχρησία σχεδόν 2 αιώνες
2. Υπέστη νομικούς περιορισμούς ή και ματαίωση	2. Υπέστη απαγόρευση από Μ. Ναπολέοντα
3. Σύμβολο αντίστασης στους πολιορκητές	3. Σύμβολο ανεξαρτησίας της Βενετίας από τους αλλοεθνείς κατακτητές
4. Ελληνικές ρίζες (αρπαστόν)	4. Ελληνικές ρίζες απότερες (Διονυσιακές τελετές)
5. Συνέπιπτε χρονικά με το καρναβάλι, όχι σήμερα	5. Δεν συμπίπτει με το αθλητικό φολκλόρ της ρεγκάτας (regata)
6. Αναβίωσε επί φασισμού	6. Αναβίωσε επί της Ιταλικής Δημοκρατίας

ΑΣΚΗΣΗ ΑΥΤΟΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗΣ

ΕΚΦΩΝΗΣΗ

1. Η έπαυλη των Μεδίκων στην Ambrogiana,
 - A. είναι ένα ερείπιο αδιάφορο από την άποψη του Τουριστικού Δικαίου.
 - B. εισήχθη το 2013 στον κατάλογο της κληρονομιάς της ανθρωπότητας.
 - Γ. συνδυάζει σήμερα την ψυχιατρική χρήση με την ψυχαγωγία.
 - Δ. Δεν ισχύει τίποτα από τα παραπάνω.
2. Ορισμένες από τις επαύλεις των Μεδίκων
 - A. είναι σημαντικά αξιοθέατα στη λοφώδη περιοχή του Κάστρου, στη Φλωρεντία.
 - B. έχουν υπαχθεί στον κατάλογο κληρονομιάς της ανθρωπότητας.
 - Γ. δεν διαθέτουν ωράρια βολικά για τους τουρίστες.
 - Δ. Ισχύουν όλα τα παραπάνω.
3. Ποιοι χώροι δεν είναι στον κατάλογο της παγκόσμιας κληρονομιάς της UNESCO;
 - A. Ο καταρράκτης του Νιαγάρα.
 - B. Το Πόντε Βέκιο (Ιστορικό Κέντρο Φλωρεντίας) και η έπαυλη των Μεδίκων στην Ambrogiana.
 - Γ. η οχυρωμένη πόλη της Κουένκα.
 - Δ. Το ιστορικό κέντρο της Σιένα.
4. Η ένταξη των επαύλεων των Μεδίκων στον κατάλογο της παγκόσμιας κληρονομιάς
 - A. έγινε με βάση το ιταλικό Σύνταγμα.
 - B. έγινε με βάση το άρθρο 4 του Παγκόσμιου Κώδικα Ηθικών Αρχών για τον Τουρισμό.
 - Γ. έγινε με βάση το δίκαιο της Ευρωπαϊκής Ενώσεως,

Δ. Δεν ισχύει τίποτα από τα παραπάνω.

5. Τι ισχύει από τα παρακάτω;

A. Ο βανδαλισμός μπορεί να συμβεί εκ περιστάσεως ενώ δεν χρησιμοποιείται ο όρος «εμπορικός βανδαλισμός».

B. Η Σύμβαση της προστασίας της παγκόσμιας φυσικής και πολιτιστικής κληρονομιάς, της 16^{ης} Νοεμβρίου 1972 έκανε απλή αναφορά στην άυλη κληρονομιά και τη συνδέει με την ύπαρξη υλικών αποδείξεων.

Γ. Εμπορικός βανδαλισμός συνέβη σε έπαυλη των Μεδίκων.

Δ. Η αναζήτηση και κοπή της τρούφας τέθηκε στον αντιπροσωπευτικό κατάλογο της άυλης κληρονομιάς της ανθρωπότητας το 2017, κατόπιν αιτήσεως της Ιταλίας.

6. Ως προς την άυλη κληρονομιά,

A. αυτή προστατεύεται με την ενσωμάτωση του ρεμπέτικου στο σχετικό κατάλογο.

B. υπάρχει ένα δικαίωμα τέταρτης γενεάς (δηλαδή προστατεύεται με σύμβαση του 2003).

Γ. Ισχύουν και το A και το B

Δ. αυτή θα προστατευθεί αν ενσωματωθεί η οδός Francigena στο σχετικό κατάλογο, όπως υπάρχει πρόθεση να προταθεί.

7. Τι δεν ισχύει από τα παρακάτω;

A. Η Αρχαία Αππία σώθηκε από την καταστροφή χάρη στη δραστηριότητα του Antonio Cederna.

B. Ο χάρτης του Gubbio είναι μία διακήρυξη για τη διαφύλαξη αυτούσιου του ιστορικού κέντρου των πόλεων.

Γ. Στην Ιταλία έχει κερδηθεί η μάχη για τα ιστορικά κέντρα, τα οποία ωστόσο κινδυνεύουν από την τουριστική ανάπτυξη.

Δ. Το σχέδιο κατεδάφισης πολλών κτιρίων μεταξύ των οδών Margutta, del Babuino και del Corso στη Ρώμη αποτελεί κληρονομιά της ανθρωπότητας.

8. Τι δεν ισχύει από τα παρακάτω;

A. Το δικαίωμα στον τουρισμό προσεγγίζεται από μία συμβατική προσέγγιση, η οποία βασίζεται στα δικαιώματα στη μετακίνηση, στην ανάπαυση και στις πληρωμένες διακοπές.

B. Το δικαίωμα στον τουρισμό προσεγγίζεται από μία προσέγγιση, που βασίζεται στον κοινωνικό και αλληλέγγυο χαρακτήρα που πρέπει να έχει το τουριστικό φαινόμενο.

Γ. αποκαλείται ρητά στην ιταλική εκδοχή του Παγκόσμιου Κώδικα Ηθικών Αρχών του Τουρισμού «Το οικουμενικό δικαίωμα στον τουρισμό»

Δ. ο Παγκόσμιος Οργανισμός Τουρισμού είναι ένας διεθνής οργανισμός, ο οποίος έχει ενταχθεί στο θεσμικό πλαίσιο του Οργανισμού Ηνωμένων Εθνών.

9. Η Οικουμενική Διακήρυξη Δικαιωμάτων του Ανθρώπου

A. είναι νομικά δεσμευτικό κείμενο των Ηνωμένων Εθνών.

B. είναι κείμενο των Ηνωμένων Εθνών, τα οποία κάνουν λόγο για «οικουμενική» ως προς τη Διακήρυξή τους αλλά δεν χαρακτηρίζουν τα δικαιώματα που περιλαμβάνονται σε αυτήν κάνοντας χρήση αυτού του επιθέτου.

Γ. Ισχύουν και το A και το B.

Δ. καθιερώνει διάφορα δικαιώματα, όχι όμως τη δέσμη δικαιωμάτων στην ανάπαυση, στις πληρωμένες διακοπές και στη μετακίνηση.

10. Ο Antonio Cederna

A. προσπάθησε να σώσει τη Νέα Αππία Οδό, πράγμα που κατάφερε.

B. μπορεί να θεωρηθεί ότι ωφέλησε τον τουρισμό, συμβάλλοντας στην αποσόβηση της εφαρμογής του Σχεδίου Fori.

Γ. Ισχύουν και το A και το B.

Δ. μνημονεύεται συνολικά για τρία ζητήματα ή δραστηριότητες που αφορούν τον πολιτισμό (ιδιαίτερα την πολιτιστική κληρονομιά) στην Ιταλία.

ΛΥΣΗ

1. Δ
2. Δ
3. Α
4. Δ
5. Β
6. Γ
7. Δ
8. Γ
9. Β
10. Β.

ΤΕΙ ΑΘΗΝΑΣ

ΤΜΗΜΑ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ

ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΟ ΔΙΚΑΙΟ

ΓΡΑΠΤΗ ΕΡΓΑΣΙΑ ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗΣ ΣΤΟ ΙΤΑΛΙΚΟ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΟ ΔΙΚΑΙΟ

I

Εισηγητής: Αντώνιος Μανιάτης

Η Ελένη είναι νεαρή Ελληνίδα, κάτοικος της Αθήνας, στην οποία αρέσουν οι μετακινήσεις αναψυχής και ιδιαίτερα ο πολιτιστικός τουρισμός.

Ερωτάται:

A. Ποια εικόνα αντικρύζει η Ελένη στη Ρώμη από την άποψη του τουριστικού προϊόντος, κάνοντας μία βόλτα, ιδίως στη συνοικία Trastevere; Δώστε έμφαση στο είδος του αστυνομικού σώματος που κατά κανόνα συνδέεται με τον τουρισμό στις πόλεις.

B. Ποια εικόνα αντικρύζει η Ελένη αν κάνει μία εκδρομή από τη Ρώμη στην Τοσκάνη; Δώστε έμφαση στο ζήτημα της υπαγωγής τόπων της Ιταλίας στον κατάλογο της κληρονομιάς της ανθρωπότητας.

Γ. Ποια δικαιώματα έχει η Ελένη σε σχέση με την έπαυλη των Μεδίκων στην Ambrogiana;

ΟΔΗΓΙΕΣ

Να γίνει νομική ανάλυση κάθε Ζητήματος με βάση το επίσημο διδακτικό υλικό του μαθήματος «Τουριστικό Δίκαιο».

ΓΡΑΠΤΗ ΕΡΓΑΣΙΑ ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗΣ ΣΤΟ ΙΤΑΛΙΚΟ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΟ ΔΙΚΑΙΟ II

Εισηγητής: Αντώνιος Μανιάτης

Η Ελένη είναι νεαρή Ελληνίδα, κάτοικος της Αθήνας, στην οποία αρέσουν οι μετακινήσεις αναψυχής και ιδιαίτερα ο πολιτιστικός τουρισμός.

Ερωτάται:

A. Τι μπορεί να δει και τι δεν μπορεί να δει η Ελένη στη Ρώμη, ως προς το ιστορικό της κέντρο καθώς και ως προς το τμήμα της Αρχαίας Απίας Οδού, σε σύγκριση με αυτό που έβλεπαν οι τουρίστες της Ρώμης στο απώτερο παρελθόν; Προσδιορίστε τη νομική και την πολιτική διάσταση της ελληνικής λέξης «κληρονομιά», με έμφαση στο ιστορικό κέντρο της Ρώμης, ιδίως με βάση το Δίκαιο της UNESCO και τον Παγκόσμιο Κώδικα Ηθικών Αρχών για τον Τουρισμό.

B. Πώς μπορεί να προστατευθεί η αναζήτηση και κοπή της τρούφας στην Ιταλία μέσω της UNESCO και ποια θα είναι τα δικαιώματα της Ελένης, ιδίως με βάση τον Παγκόσμιο Κώδικα Ηθικών Αρχών για τον Τουρισμό, αν επισκεφθεί την Ιταλία για να γνωρίσει αυτό το φαινόμενο;

Γ. Η Ελένη επιθυμεί να πραγματοποιήσει τουριστική επίσκεψη στα χωριά «Cinque Terre», στα οποία υπάρχει πρόβλημα δυσανάλογων τουριστικών εισροών. Έχει αυτό το δικαίωμα με βάση την Οικουμενική Διακήρυξη Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και τον Παγκόσμιο Κώδικα Ηθικών Αρχών του Τουρισμού;

ΟΔΗΓΙΕΣ

Να γίνει νομική ανάλυση κάθε Ζητήματος με βάση το επίσημο διδακτικό υλικό του μαθήματος «Τουριστικό Δίκαιο».